

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport
Pázmány East Asia Club, Hungary (PEACH)**

PEACH MŰHELYTANULMÁNYOK 20.

Szakáli Máté

*Az emberi jogok egyetemességének dilemmája és a délkelet-
ázsiai jogvédelmi mechanizmus evolúciója*

**Budapest
2018**

ÖSSZEFOGLALÓ

Az emberi jogok egyetemességének dilemmája és a délkelet-ázsiai jogvédelmi mechanizmus evolúciója

Az „emberi jog” mindkét elemében meglehetősen sok félreértésre okot adó kifejezés. Felmerül, hogy milyen értelemben és milyen mértékben emberiek és egyetemesek ezen jogok, illetve, hogy az ide sorolt igények mennyiben jogi jellegűek, vagy jogok-e egyáltalán? A terminus ugyanakkor a II. világháborút követően a jogokról folytatott nemzeti és nemzetközi tudományos és politikai diskurzusok bevett elemévé vált. A nemzetközi emberi jogi intézményrendszer fejlődése az ezredforduló óta tekinthető nagyobb érdeklődést kiváltó kutatási témának, ám az Európán kívüli intézményrendszerek vizsgálata a szakirodalom és elmélet továbbra is aránytalanul kis hányadát teszi ki. Jelen tanulmány célja, hogy átfogó elméleti megközelítésben, a lokális háttér folyamatok dimenzióját kiemelve tekintsen be Ázsia első és jelenleg egyetlen regionális emberi jogi mechanizmusának, a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége Emberi Jogi Kormányközi Bizottságának (AICHR) az evolúciójába. A tanulmány ezért az első felében az emberi jogok egyetemessége kérdésének egyes elméleti aspektusárarefektál, majd az ázsiai, részleteiben pedig a délkelet-ázsiai emberi jogi mechanizmus formálódásának folyamatát mutatja be.

ABSTRACT

The dilemma of the universality of human rights and the evolution of Southeast Asia's human rights mechanism

The term 'human rights' in both of its elements can be misleading by arising questions, for instance, in what sense and to what extent these rights are human and universal, and whether the claims listed are legal in nature or whether they are rights at all? The term, however, has become a well-established element of national and international scientific and political discourses on rights after the Second World War. Although the development of the international human rights institution system has been regarded as a major topic of interest since the turn of the millennium, the examination of institutional systems outside Europe still accounts for a limited fraction of literature and theory. The aim of this paper is to examine the evolution of the first and hitherto only regional human rights mechanisms in Asia, the ASEAN Intergovernmental

Commission on Human Rights (AICHR) from a comprehensive theoretical approach and, highlighting the dimension of local background processes. Therefore in the first section of the paper some theoretical aspects of the human rights' universalism will be analyzed, then evolution of the Southeast Asian human rights mechanisms will be scrutinized.

SZAKÁLI MÁTÉ

AZ EMBERI JOGOK EGYETEMESSÉGÉNEK DILEMMÁJA ÉS A DÉLKELET-ÁZSIAI JOGVÉDELMI MECHANIZMUS EVOLÚCIÓJA

I. BEVEZETÉS

Az „emberi jog” mindkét elemében meglehetősen sok félreértésre okot adó kifejezés. Felmerül, hogy milyen értelemben és milyen mértékben emberiek és egyetemesek ezen jogok, illetve, hogy az ide sorolt igények mennyiben jogi jellegűek, vagy jogok-e egyáltalán? A terminus ugyanakkor a közismert történelmi körülmények (a totalitárius államok kegyetlenségei és a második világháború embertelenségei) folyamányaként a jogokról folytatott nemzeti és nemzetközi tudományos és politikai diskurzusok bevett és hangsúlyos elemévé vált.

Az emberi jogok elmélete kapcsán célszerű különválasztani az emberi jogi eszmének és az emberi jogok védelmi rendszerének vizsgálatát. Ez a különválasztás jó alapokkal szolgálhat az eszme fejlődésének és a védelmi rendszer kiépülése párhuzamosságainak és eltéréseinek feltárásához. Ma már általánosan elfogadott, hogy az emberi jelző a jogok egy önálló csoportjának megjelölésére is használható, egyetemességüket pedig többek között a bécsi Emberi Jogi Világkonferencia (1993) deklarációja is kinyilvánítja. Univerzalitásuk azonban nem axióma; gyakorlati érvényesülésüket pedig az emberi jogi elméletek magas absztrakciós szintje is korlátozza.

A nemzetközi emberi jogi intézményrendszer fejlődése az ezredforduló óta tekinthető nagyobb érdeklődést kiváltó kutatási témának. Az Európán kívüli intézményrendszerek vizsgálata ugyanakkor a szakirodalom és elmélet továbbra is aránytalanul kis hányadát teszi ki. Ezen témaválasztási elfogultságot David Forsythe

szerint az indokolja, hogy egyes regionális emberi jogi mechanizmusok annyira „alulfejlettek”, hogy nem érdemes elemezni őket.¹

Jelen tanulmány célja, hogy az átfogó elméleti megközelítésbe ágyazva, a lokális gyakorlati dimenziót kiemelve betekintsünk egy ilyen „alulfejlett” rendszer evolúciójába az ázsiai–csendes-óceáni régió első és máig egyetlen regionális emberi jogi mechanizmusa, a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége Emberi Jogi Kormányközi Bizottságának (AICHR) példáján keresztül. Ezért a felvetett különválasztást követve a tanulmány az első felében a plurális emberi jogi elméleti diskurzusokban továbbra is meghatározó, illetve az emberi jogok előmozdítóinak egyik fő nyilvános érveként hangsúlyozott egyetemesség kérdésének egyes elméleti aspektusaira reflektál a koncepció Délkelet-Ázsiában is érvényes általános relevanciájának kereteit meghatározandó, majd azt applikálva a regionális emberi jogi védelmi mechanizmusok kísérleteire tér ki Ázsia vonatkozásában. Az emberi jogok délkelet-ázsiai helyzetének és az AICHR formálódásának folyamatát a tanulmány második fele mutatja be, kitérve a dinamikák lehetséges magyarázataira a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek főbb iskolái szemszögéből.

II. AZ EMBERI JOGI ESZME ÉS EGYETEMESSÉGÉNEK PROBLEMATIKÁJA

II.1. AZ EMBERI JOGI ESZME

Az emberi jogi eszme összefügg a demokráciával, a méltányossággal, az erkölccsel és az igazságossággal, de nem azonos velük vagy összességükkel; lényege, hogy minden egyén legitim követelést támaszt államával és társadalmával szemben meghatározott szabadságok és jogosítványok biztosítására. Jack Donnelly a következőképpen fogalmaz: „Az emberi jogok a jogoknak egy sajátos osztálya, az olyan jogoké, amelyekkel mindenki annak a ténynek a következtében rendelkezik, hogy emberi lény. Ezért ezek a legmagasabb rendű erkölcsi jogok (attól függetlenül, hogy elismerik őket avagy nem a pozitív jogban).”² Az ENSZ emberi jogi riportőre, J. Herman Burgers a következőképpen

¹ FORSYTHE 2003: 393.

² DONNELLY 1992: 24.

fogalmaz: „Általában véve, az „emberi jogok” terminus azokat az elemi jogokat jelöli, amelyek nélkülözhetetlenek az emberhez méltó élethez.”³

Az emberi jogok irányadó katalógusa a gyakorlatilag minden állam által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), amely ekképp politikai és jogi egyetemességgel bír, emellett az egyes nemzeti jogrendszerek (nem feltétlenül szerves) részévé és kötelező (ám ratifikálásra szoruló, fenntartásokat megengedő egyezmények formájában) nemzetközi jogi normákká transzformálódott. Az 1993-as bécsi Emberi Jogi Világkonferencia 171 állam – köztük a délkelet-ázsiai államok – konszenzusával elfogadott nyilatkozata és cselekvési programja is kijelenti, hogy az emberi „jogok és szabadságok egyetemes jellege nem kérdéses”. A jogok biztosításának és védelmének állami feltételrendszerei azonban többek között az alkotmányosság iránti elkötelezettség és a politikai berendezkedések eltérései miatt nem egységesek. Az emberi jogok egyetemességével szembeni politikai állásfoglalások vagy támadások pedig széles körben elterjedtek és szinte konvencionálisak. Forrásuk általában nem az érintett népek, hanem az ezeket a jogokat ignoráló vezetők.⁴ Automatikusan indokolatlannak és alaptalannak azonban nem mindegyik ellenérv minősíthető, hiszen az univerzalizmus egyes verziói valóban filozófiailag védhetetlenek és/vagy politikailag károsnak bizonyulnak.

Az emberi jogok nemzetközi politikai projektként szorosan kötődik az egyetemesség igényéhez és globális létjogosultsága bizonyításához. E jogok egyetemes jellegének a hangsúlyozása ezért a szó legszorosabb értelmében vett stratégiai kérdés. Az emberi jogokat ezzel együtt is minden országban, minden nap, rendszeresen megsértik, bár azok módja, mértéke és az érintett jogok köre tekintetében számottevőek a különbségek az egyes államok határain belül is.

³ BURGERS 1992: 45.

⁴ HAVEL é.n.

II.2. AZ EMBERI JOGI ESZME EGYETEMESSÉGÉNEK FELFOGÁSAI

II.2.1. KONCEPTUÁLIS VERSUS SZUBSZTANTÍV UNIVERZALITÁS

Az emberi jogok egyetemessége számos értelemben vizsgálható, az alábbiakban néhány ilyen aspektus kerül elemzésre, Donnelly terminológiáját alkalmazva.⁵

Az egyik lehetséges megkülönböztetés a konceptuális és a szubsztantív univerzalitás kettéválasztása. A konceptuális univerzalitás az emberi jogok általános és egyenlő érvényére, valamint elidegeníthetlenségére utal, ami az emberi mivolt folyománya, hiszen az megváltoztathatatlan természeti ténynek tekinthető, nem pedig megszerezhető vagy elveszíthető státusznak. A konceptuális egyetemesség azonban csak azt állapítja meg, hogy ha vannak ilyen jogok, akkor azok egyetemesen vonatkoznak mindenkire, maguknak a jogoknak a létezését nem bizonyítja. Ráadásul az álláspontot illetően – noha népszerű – nincs konszenzus a szakirodalomban, és magának az emberi jogi eszmének sem feltétlenül szerves része.⁶ Emellett a konceptuális univerzalitás egésze jobbra irreleváns az emberi jogok egyetemességéről folytatott kortárs vitáktöbbsége számára, amelyek központi kérdése, hogy az Egyetemes Nyilatkozatban és az egyezségokmányokban foglalt konkrét jogok egyetemesek-e. Ez a kérdés pedig szubsztantív.

A szubsztantív univerzalitáshoz sorolható az emberi jogi normaalkotás és az alkalmazás egyetemességének kérdése. Az emberi jogi normaalkotás nemzetköziesedett a második világháborút követően, a globális emberi jogi rezsím azonban a nemzetközileg elismert emberi jogi normák nemzeti alkalmazására támaszkodik. A transznacionális emberi jogi NGO-k és más nemzeti és nemzetközi csoportosulások akár erőteljes meggyőző és ösztönző tevékenységeket folytathatnak az államok emberi jogi gyakorlatának megváltoztatása céljával, a nemzetközi emberi jogi normák végrehajtása azonban szinte teljesen a szuverén államok felelőssége. Az emberi jogi normaalkotás az ENSZ keretében valóban egyetemes abban az értelemben, hogy az ENSZ valamennyi tagállama részt vehet az egyezmény-tervezetek és a normaszövegek kidolgozásában. Azok elfogadottsága meglehet szűkebb körű, mert nem minden állam ismeri el azokat

⁵ DONNELLY 2007: 281–306.

⁶ GOODHART 2008: 185–186.

magára nézve kötelezőnek.⁷ Az államok nyílt diskurzus és háttértárgyalások tárgyává is tehetik egymás emberi jogi jogsértéseit, de nem rendelkeznek hatáskörrel az emberi jogok egy másik állam szuverén joghatóságán belüli végrehajtására vagy érvényesítésére. Az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió befolyása és hatása nem alábecsülendő e tekintetben, ám a tapasztalat arra enged következtetni, hogy a nyomásgyakorlásnál és a kényszernél tipikusan hatékonyabb szerepet tölt be a pozitív ösztönzések, például a szorosabb politikai vagy gazdasági kapcsolatok, vagy a nemzetközi társadalomban való teljes részvétel.

A támogatói által egyetemesnek tartott emberi jogok végrehajtása és érvényre juttatása tehát rendkívül relatív, nagyrészt az állampolgárság és lakhely függvénye. Az emberi jogok egyetemességének igénye ugyanis csupán hangsúlyozza, hogy e jogokra a történeti és társadalmi körülményektől függetlenül, vitathatatlan általános normatív kijelentések alapozhatók, ezáltal minden állami és egyéb közösségnek el kell ismernie azokat; de az állítást nem bizonyítja.⁸

II.2.2. TÖRTÉNETI VAGY ANTROPOLÓGIAI UNIVERZALITÁS

Az emberi jogokat gyakran tekintik egyetemesnek abban az értelemben, hogy a legtöbb társadalom és kultúra a történelmük nagy részében gyakorolta őket, ami alapján az emberi jogok nem a nyugati „modern exporttermékei” többek között Délkelet-Ázsia számára sem. Az emberi jogok nem nyugati koncepciójának terjedelmes szakirodalma van, amely a vallások, illetve a helyi társadalmi gyakorlatok és filozófiák valamilyen részeként azonosítja az emberi jogok kortárs eszméjét és gyakorlatát. A hagyományos afrikai társadalmak emberi jogi tradíciói (Wai 1980), a modern ember jogi deklarációk Koránból történő levezetésének kísérletei (Zakaria 1986), a kasztrendszer multidimenzionális emberi jogi rendszerként való bemutatása (Buultjens 1980), az emberi jogok, mint hagyományos ázsiai koncepció azonosítása (Coomaraswamy 1980; Anwar 1994) mind példák erre a perspektívára.

Az ilyen történelmi vagy antropológiai egyetemességre utaló állítások azonban összemoszák az igazságosság, a méltányosság és az emberiség értékeit a

⁷ KONDOROSI 2016: 29.

⁸ TAKÁCS 2011: 14.

megvalósításukat célzó gyakorlatokkal. A mindenkori állam és polgárai viszonyát ugyanis messze nem csupán az emberi jogok szabályozhatják. A korlátozott kormányzás intézményét például az emberi jogokon kívül számos tényező indokolhatja: isteni parancsolat, népfelkelés, vagy a hatalmi egyensúly.⁹

A jogok specifikus társadalmi gyakorlatok. Az emberi jogok – mint az egyének az állammal és a társadalommal szemben gyakorolható egyenlő és elidegeníthetetlen jogosultságai – pedig megkülönböztetett módon törekednek megvalósítani olyan társadalmi értékeket, mint az igazságosság, a jólét és a jóllét. Lehetséges időn és a kultúrákon keresztül jelentős antropológiai egyetemességet kimutatni az értékek vonatkozásában, de a 17. századot megelőzően egy társadalom, civilizáció vagy kultúra, a nyugati sem alkalmazta széles körben az egyenlő és elidegeníthetetlen egyéni emberi jogokat vagy folytatott diskurzust róluk.

Az ókori görögök és rómaiak számára idegen elképzelés volt az egyének minden körülmények között garantált jogegyenlősége. A középkori Európában, ahol a spirituálisan egalitárius kereszténység hierarchikus politikában manifesztálódott, szintén. A 17. század előtt az uralkodók kötelessége a közjó előmozdítására világszerte az isteni parancsolatból, a szokásjogból, a hagyományból, vagy a politikai megállapodásokból származott, nem az emberek jogosultságaiból. A klasszikus és középkori kultúrákban ugyanis semmi nem predisponálta az embereket az emberi jogok gondolatrendszerének felállítására.¹⁰

Az antropológiai univerzalizmus érvei tehát, szándékuktól függetlenül, valójában egy idegen analitikus keret anakronisztikus felhasználásával értelmezik félre az adott társadalmak alapjait és működését. Ezen megállapításból nem következik az emberijogok és a nem nyugati kultúrák összeegyeztethetlensége, csupán rámutat, hogy azok a 20. század előtt nem alakítottak ki olyan jelentős emberi jogi eszméket vagy gyakorlatokat, amelyek a kortárs emberi jogi fogalom és érvényesítés átvételének igazolásául szolgálhatnának.

⁹ DONNELLY 2007: 285.

¹⁰ DONNELLY 2007: 285–287.

II.2.3. FUNKCIONÁLIS UNIVERZALITÁS

Az emberi jogok jelentős része a modern természetjogi gondolkodásra vezethető vissza, így szorosan kötődik ahhoz az eszmetörténeti periódushoz, amikor a racionális természetjog kezdett elkülönülni a kizárólag transzcendens alapokon nyugvó elődjétől. Ez a fordulat a nyugati gondolkodás történetének három periódusával hozható összefüggésbe: a reneszánsz humanizmussal, a protestantizmussal és a felvilágosodással.¹¹ A kapitalizmus és a szuverén, bürokratikus veszfáliai államberendezkedés vagy radikálisan átalakította vagy felszámolta a koramodern Európa hagyományos közösségeit. A számában gyarapodó és szemléletében individualizálódó nyugat-európai társadalmak tagjainak érdekei és méltósága így egyre több és nagyobb gazdasági-politikai fenyegetéssel volt kénytelen szembesülni. Ez a helyzet pedig újfajta „gyógymódokat” követelt meg. A modernizáció előrehaladtával a polgárság egyenjogúságot, a nincstelen tömegek pedig a sérelmeik és hátrányaik mérséklését követelték. Az ilyen igények számos formát öltöttek, beleértve a szentírásra, az egyházra, a morálra, a hagyományra, a természetjogra, a társadalmi hasznosságra, vagy az egyenlő és elidegeníthetetlen jogok követelményére való hivatkozásokat. Ezek közül idővel az utóbbi érv vált dominánssá.¹²

Ez alapján megállapítható, hogy az emberi jogi eszmék és gyakorlatok nem kizárólag kialakulási helyük, a nyugat mély kulturális gyökereiből táplálkoznak, hanem jelentős mértékben a modernitás társadalmi, gazdasági és politikai átalakulásából. A modern európai gazdasági és politikai berendezkedés globális elterjedése (pontosabban elterjesztése) jóllehet az emberi méltóságot veszélyeztető fenyegetéseket is globalizálta. Az emberi jogok pedig a tapasztalat szerint máig a leghatékonyabb eszköz az emberi méltóság biztosítására a gazdasági tekintetben a piacok uralta és politikai szempontból (nemzet)államokba szervezett társadalmakban.¹³ Ez nem jelenti, hogy ne lenne történelmileg esetleges és relatív, de más társadalmak és kultúrák ezidáig nem termeltek ki elfogadható, megvalósítható és hatékonyabb mechanizmust az emberi méltóság szavatolására és védelmére a jelen világban. Következésképpen az emberi jogok relevanciára tarthatnak igényt mindenhol, ahol a modernitás gerjesztette

¹¹ SZABÓ 2008: 163.

¹² DONNELLY 2007: 286–288.

¹³ DONNELLY 2007: 288–289.

átalakulások bekövetkeznek, függetlenül azok eredeti kultúrájától. Hiszen gyakorlatilag minden nyugati vallási és filozófiai doktrína történetének nagy részében elutasította vagy figyelmen kívül hagyta az emberi jogokat. Amennyiben a vallásháborúk, a feudalizmus és az örökletes nemesi kiváltságok középkori keresztény világa képes volt a liberális és szociáldemokrata jóléti államok mai világává transzformálódni, akkor nehéz elképzelni olyan közeget, ahol egy hasonló, fokozatos átalakulás lehetetlen.¹⁴ Hogy ez az átalakulás szükségszerű vagy egyáltalán kívánatos-e fontos és felteendő kérdés, de a rá adott válaszok nem kérdőjelezik meg a projekt lokális relevanciáit vagy a rá vonatkozó társadalmi igényeket.

Többek között az ázsiai értékeket – mint a legtöbb más értékcsoporthoz – is lehet az emberi jogokkal összeegyeztethetetlenként értelmezni. Az azonban kimutatható, hogy amikor az egyes ázsiai vezetők a saját ázsiai értékekre hivatkoznak az emberi jogokkal vagy azok egyetemességével szemben, akkor nem definiálják pontosan azok tartalmát.¹⁵ Ezt feltehetően nem csupán a kontinens kulturális sokszínűségéből adódó absztrakciós nehézségek okozzák, hanem a tény, hogy a szokások önmagukban nem indokolnák és legitimálnák az elnyomás semmilyen típusát. Ennélfogva lehetséges az emberi jogok támogatóiként is interpretálni az ázsiai értékeket, ahogy Japánban vagy Tajvanon is rendszeresen megfigyelhető. Ráadásul az egyes ázsiai országok politikai és társadalmi változásai teret engedhet annak, hogy az emberek és elitek az emberi jogokat növekvő mértékben tekintsék az etikai, kulturális és politikai értékeik és törekvéseik kortárs politikai kifejeződésének.

Az emberi jogok funkcionális univerzalitása révén egyre több ember számára, egyre több országban, egyre több kulturális közegben szolgál vonzó jogorvoslat gyanánt az emberi méltóság legsúlyosabb rendszerszintű veszélyeinek kivédésére. Hiszen bármilyen vallási, erkölcsi, jogi és politikai háttérrel, illetve erőforrásokkal rendelkezik az egyén, egyenlő és elidegeníthetetlen egyetemes emberi jogokra szorul a piacgazdasággal és a bürokratikus állammal szembeni önvédelméhez.¹⁶

¹⁴ DONNELLY 2007: 290.

¹⁵ POLLIS 1998.

¹⁶ DONNELLY 2007: 293.

II.2.4. A NEMZETKÖZI JOGI UNIVERZALITÁS KORLÁTAI

Az emberi jogok széleskörű és aktív előmozdításának egyik fő hajtóereje az elsősorban az ENSZ-hez köthető emberi jogi egyezményekből, az államközi szerződésekből és a nemzetközi szokásjogból felépülő nemzetközi emberi jogi jogszabályok. Noha az erre támaszkodó nemzetközi jogi univerzalitás jelentős mértékben az államközi elitek szintjén érvényesül, számottevő belpolitikai hatása is van. A társadalmi igazságosság megvalósítását célul kitűző csoportosulások vagy a politikai ellenzéki mozgalmak is széles körben elfogadják az emberi jogok retorikáját és érvrendszerét. Az aktuálisan napirendre kerülő nemzetközi kérdések például a migráció, a világkereskedelem, a globalizáció, a környezetvédelem, a terrorizmus, vagy a társadalmak vagyoni egyenlőtlenségei is bizonyos mértékben kategorizálhatók emberi jogi kérdésekként is.¹⁷

Gyakori a konfliktus az igazságosságot reprezentáló emberi jogok, illetve a rendet és az önrendelkezést megjelenítő nemzetközi jogi szuverenitás között. Utóbbi kölcsönös tolerancia elvének, valamint az (állami) egyenlőség és autonómia tiszteletben tartásának etikai elveként a nemzetek közötti együttműködés egyik fundamentuma és egyben jogi alaptétele, amely a történelmi tapasztalat szerint radikálisan csökkenti az államok közötti erőszakos konfliktusok valószínűségét és számát. Ám az emberi jogok érvényesülése és érvényesítése szempontjából ugyan nem kifejezetten offenzív, de jelentős relativizáló elem. Az önrendelkezés, mint a társadalom- és államszervezési módszer szabad megválasztásának elve gyakorta szolgál olyan gyakorlatok igazolására is, amelyek nem feltétlenül a közakarat kifejeződése és/vagy a közjó előmozdítói. Az emberi jogok és a szuverenitás relációja ekképpen antagonisztikus.

Az emberi jogok nemzetközi jog egyetemessége a funkcionálishoz hasonlóan ezért eseti és relatív. Az egyes államok szuverenitása ugyanis az emberi jogok felett áll – a népiirtás esetének kivételével – így azok megváltoztathatják hozzáállásukat az emberi jogokat illetően, és felmondhatják egyezményeiket. A nemzetközileg elismert emberi jogokat szisztematikusan megsértő országok nem veszítik el nemzetközi jogalanyiségüket a jogsértések következtében, de megfigyelhető, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása a politikai legitimáció és a nemzetközi beágyazottság egyik feltételévé vált. A retorika tekintetében például a Kínai Népköztársaság is adaptálódott.

¹⁷ BRYSK 2005.

Az emberi jogok egyetemességének kerékkötője végső soron az önkéntesség. Az univerzalizmus fentebb ismertetett néhány aspektusát mind az a konszenzushiány sújtja, amely abból a körülményből ered, hogy a nemzetközi emberi jogi rendszert voluntör részvételre épül. Hiszen mindenekelőtt az emberek, az államok és más politikai szereplők döntéseitől függ, hogy az emberi jogokat elengedhetetlennek tartják-e a méltó életről szőtt elképzeléseik és igényeik védelméhez vagy sem. Ez a döntés pedig nem végleges, és magukból az emberi jogi normákból következően nem is kell annak lennie. Adöntés (első és újbóli) meghozatalát azonban a jogelméleti konszenzus hiánya is megnehezíti.

II.3. A RELATIVIZMUS NÉHÁNY PERSPEKTÍVÁJA

Az emberi jogok egyetemessége némely értelmének áttekintése és a jogelméleti pluralizmus szemléltetése után az alábbiakban röviden a relativizmus néhány formája kerül ismertetésre. Az emberi jogok egyetemességével szemben azok a szerzők érvelnek, akik vagy a jogi normák következetes morális megalapozhatóságát tagadják (jogi pozitivisták), vagy a normák olyan mély kulturális beágyazottságáról vannak meggyőződve, amely lehetetlenné teszi egyetemes érvényű normák megalapozását (kommunitáriusok, kulturális relativisták).¹⁸

Az erkölcsi relativizmus álláspontja szerint nincsenek egyetemes erkölcsi értékek, minden norma változó tartalmú társadalmi megállapodások következménye; az erkölcsi relativizmus értelmezési tartományán belül beszélhetünk kulturális relativizmusról, amely az emberi jogi diskurzusban jellemzően normatív doktrínaként követel tiszteletet a kulturális különbözőség tényének. Az elmélet szerint az egyes kultúrák specifikus, egyedülálló kifejeződései az őket hordozó társadalmi csoportoknak, ezért önmagukból magyarázandók, önmagukban értékelendők, és egyetemes értékrendbe nem illeszthetők. A kulturális relativizmus hajlamos figyelmen kívül hagyni a körülményt, hogy ahogy Donnelly fogalmaz: „A kultúra valójában olyan erősen vitatott szimbólumok, gyakorlatok és jelentések repertoárja, amelyekkel a társadalom tagjai folyamatosan küzdenek.”¹⁹ A tipikus kulturális relativista szemléletmód, amely a

¹⁸ SZABÓ 2008: 161.

¹⁹ DONNELLY 2007: 299.

kultúrát koherensnek, közmegegyezésen alapulónak, statikusnak és homogénnek állítja be, ignorálja a kulturális kontingencia, a vita és a változás jelenségeit. A jellemző érvek, mint a kultúra belföldi eredetéből következő morális érvényesség, valamint az adott kulturális mozzanat közösség általi tolerálása és értékelése közötti egyenlőségtétel szintén problematikusak. Ezen tényezők abszolutizálása és a saját kultúra archaikus idealizálása mögött ugyanakkor gyakran a nyugati kulturális imperializmustól és hegemoniától való félelem motivációja áll, amely nem feltétlenül alaptalan. Az emberi jogok egyetemességét vitató érvek egyik csoportja e tekintetben arra hivatkozik, hogy bizonyos politikai és főként gazdasági feltételek hiányában a nemzetközileg elismert emberi jogok egy részét, különösen a gazdasági, kulturális és szociális jogokat egyszerűen nem lehet minden országban azonnal megvalósítani. A gondolatmenet helytállósága ebben a vonatkozásban nehezen vitatható. Ám amennyiben az alapvető politikai és polgári jogokra, továbbá a szabadságjogokra is kiterjesztik az érv használatát, annyiban jellemzően csak az elnyomás fenntartása kellékének tekinthető.

Nem kétséges, hogy a kulturális beágyazottság meghatározó szerepet játszik a normaképzésben és a normakövetésben. Az viszont vitatható, hogy az feltétlen etnocentrizmust jelent, ha valaki egy adott kultúra bizonyos erkölcsi értékei mellett érvel, mint olyan értékek mellett, amelyek felléphetnek az univerzalitás igényével. Ez az attitűd nem a nyugat privilégiuma, ellenkezőleg, az egyetemes emberi jogok éppen a különböző kultúrák egyenrangú párbeszédét igényli. Alison Dundes Renteln szerint az erkölcsi ítéletek kulturális meghatározottsága és esetenkénti automatizmusa vezet a kultúrák konfliktusához, és az emberi jogokkal kapcsolatos egyet nem értéshez:

„Amennyiben az egyének kritika nélkül fogadják el az erkölcsi kategóriákat, a kultúrák közötti konfliktusokat rendkívül nehéz feloldani, mint ahogy ez látható az egyetemes emberi jogok esetében.”²⁰ Renteln a probléma lényegét tehát abban látja, hogy egyes egyéneknél hiányzik az erkölcsi (ön)reflexió lehetősége és/vagy képessége, ami egyenes úton vezet az erkölcsi dogmatizmushoz, vagy akár a fundamentalizmushoz.²¹

Ugyanakkor az emberi jogok univerzalizmusának érdekvezérelt, arrogáns, unilaterális és abuzív nyugati értelmezése és érvényesítése sem csupán hipotetikus lehetőség, hanem adott államok külpolitikai gyakorlatának szerves, egyértelmű és kontraproduktív hatású része lehet. A gyarmatosítás öröksége (esetlegesen a jelenlegi

²⁰ RENTELN 1988, 63.

²¹ RENTELN 1988: 64.

aránytalan függőségi relációval párosulva) és a kettős mérce alkalmazása ezért indokoltan ébreszthet gyanakvást a felzárkózó világban a nyugati értékrend akár valóban jóhiszemű propagálásával szemben is. A közömbösség, a tétlenség, a túlzott előzékenység vagy épp a gazdasági és katonai elsőbbség demonstrálása azonban nem marginalizálhatja a körültekintő és óvatos párbeszéd taktikáját, amennyiben maguknak az emberi jogoknak a pozitív közmegítélését is eszköznek tekintjük az érdekérvényesítésben; illetve fenn akarjuk tartani az emberi jogok – nagyrészt a nyugati államok külpolitikájától függetlenül – kialakult ideológiai fölényét és vonzerejét a világban.

III. AZ EMBERI JOGOK REGIONÁLIS VÉDELME

Az emberi jogok absztrakt koncepciójának gyakorlati alkalmazása világszerte közvetlen és jelentős hatással van a mindennapi életre. A globális mellett a regionális emberi jogi mechanizmusok is a második világháborút követően jelentek meg, majd folyamatosan intézményesültek és kodifikálódtak, régióként eltérő mértékben és ütemben. A regionális emberi jogi instrumentumok (például szerződések, egyezmények, nyilatkozatok) segítenek a nemzetközi emberi jogi normák és standardok lokalizálásában, tükrözve az adott régió emberi jogi vonatkozásait. A regionális emberi jogi mechanizmusok (például bizottságok, különleges előadók, bíróságok) pedig elősegítik ezen eszközök foganatosítását.

A regionális mechanizmusok fejlődése szorosan kapcsolódik a regionális szervezetekhez, melyek fokozatosan bevonhatják és beépíthetik azokat a regionális kormányzás bővülő tárgyköreibe. Egy fejlett regionális emberi jogi rendszer általában három pillérre épül: 1) egy átfogó regionális emberi jogi egyezményre, 2) egy emberi jogi bizottságra, amely felügyel és kivizsgál, továbbá 3) egy regionális emberi jogi bíróságra az egyének védelme és a jogalkalmazás biztosítása érdekében.²² Egy regionális emberi jogi rendszer:

- támogatja az egyes kormányokat nemzetközi emberi jogi kötelezettségeik végrehajtásában, például segítésként az emberi jogi egyezmények alapján

²² YUNG-MING 2011: 394.

létrehozott testületek ajánlásainak végrehajtásában, vagy az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa egyetemes időszakos felülvizsgálatában (UPR);

- hozzáférhető mechanizmusokat biztosít az emberek számára emberi jogaik védelmére, miután a nemzeti jogorvoslatok kimerültek;
- a lokalizált kontextusba helyezéssel elősegíti az emberi jogok közösségi tudatosítását;
- regionálisan hozzájárul a nemzetközi emberi jogi normák kidolgozásához és a nemzetközi emberi jogi mechanizmusok fejlesztéséhez;
- támogatja a kormányzatokat abban, hogy jobban kezeljék a nemzeti határokat átlépő regionális emberi jogi aggályokat, például a migrációhoz, a transznacionális bűnözéshez vagy a környezeti katasztrófákhoz kapcsolódó emberi jogi aggodalmakat.²³

Jelenleg a három legfejlettebb regionális emberi jogi rendszer az európai, az amerikai és az afrikai. David Forsythe – aki az egyik úttörője volt az emberi jogok és a humanitárius ügyek tanulmányozása meghonosításának a politikatudomány és a nemzetközi kapcsolatok tudományágában – úgy véli, az emberi jogi kutatások és elemzések fókuszának ezen fejlett rendszereken kell lennie. Az alulfejlett vagy kezdetleges regionális emberi jogi mechanizmusok nem érdekesek az analízisre. Ezen megállapítást vitatva, és a fentebb kifejtett eszmei és egyetemességi perspektívákra alapozva a tanulmány az alábbiakban az ázsiai emberi jogi mechanizmusok létrehozásának főbb kísérleteit veszi számba, kiemelve a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége Emberi Jogi Kormányközi Bizottságának (AICHR), mint az ázsiai–csendes-óceáni térség első és máig egyetlen ilyen típusú mechanizmusának létrejöttét és evolúcióját.

III.1. FŐBB KÍSÉRLETEK ÉS KEZDEMÉNYEK AZ ÁZSIAI EMBERI JOGI MECHANIZMUS LÉTREHOZÁSÁRA

Egy kontinentális és/vagy számos regionális ázsiai emberi jogi intézményi struktúra tartós hiánya nem jelenti az emberi jogok előmozdítására és védelmére irányuló nemzetek közötti kísérletek elmaradását. A regionális emberi jogi intézmények egyenlőtlen fejlődése következtében az ENSZ az 1960-as évek végétől több közgyűlési

²³ „An Overview of Regional Human Rights Systems.” 2018.

határozatban bízta meg a főtitzkárt a regionális emberi jogi bizottságok felállításáról szóló, tanácsadó szemináriumok szervezésével. Következésképp két szeminárium került megszervezésre: a Monrovia Szeminárium 1979-ben 30 afrikai állam részvételével, valamint a Colombo Szeminárium 1982-ben 17 ázsiai állammal. Szemben az afrikaival, utóbbin a résztvevő országok és nem kormányzati szereplők nem tudtak konszenzusra jutni egy emberi jogi mechanizmus létrehozását illetően, mivel nem alakult ki egyetértés annak szükségességéről és megfelelő formájáról. A szeminárium a regionális helyett a globális megközelítés előtérbe helyezése, azaz a nemzetközi emberi jogi szerződések aláírására és ratifikálására történő ösztönzés mellett foglalt állást.²⁴

Az 1980-as években az ázsiai államok közötti nézeteltérések tovább akadályozták az értekezéseket egy regionális emberi jogi megállapodásról, míg 1990-ben a Manilában megrendezésre kerülő *Workshop az Emberi Jogok Előmozdítására és Védelmére Irányuló Regionális Együttműködésről az Ázsiai–Csendes-óceáni Térségben* lendületet nem adott a folyamatnak. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosi Hivatala (OHCHR) által támogatott workshop évenkénti eseménnyé vált. A kezdeti időszakban a regionális emberi jogi mechanizmus gondolatát övező gyanakvás miatt a résztvevők csupán a mechanizmus lehetőségét vitatták meg, később azonban a fontolva haladó megközelítés alkalmazásával elfogadtak egy technikai együttműködési keretet.

Az 1998-as teheráni találkozón jóváhagyott keret négy fő pillérre összpontosít:

- 1) nemzeti cselekvési terv (kapacitásépítés),
- 2) emberi jogi oktatás,
- 3) nemzeti emberi jogi intézmény,
- 4) stratégiák a fejlődéshez való jog, valamint a gazdasági, szociális és kulturális jogok megvalósításához.

A keret a későbbi workshopok napirendjét és célját illetően is meghatározóvá vált. Az eredeti kétéves időtartamát egymás után számos cselekvési tervvel bővítették: Peking (2000), Bejrút (2002) és Doha (2006); az éves találkozók célkitűzése pedig a regionális emberi jogi mechanizmus kifejlesztéséről a keret projektjeinek értékelésére módosult.

A teheráni keretrendszer (APRF) az ázsiai-csendes-óceáni térség országainak közös nézetét tükrözi az emberi jogok előmozdításáról és védelméről. Eszerint egy regionális emberi jogi mechanizmus azonnali felállítása nem praktikus, helyette a

²⁴ LEARY 1990: 17.

belföldi irányultságú erőfeszítések a preferáltak. Tekintettel a keretrendszer technikai természetére nem képes alapul szolgálni az intézményesüléshez, annál is inkább, mivel továbbra is a résztvevők közötti megegyezés kialakításának és a hazai kapacitásfejlesztésnek a folyamatában tart. Az institucionalizáció lehetőségét tovább csökkenti, hogy a workshopok eseti jellegűvé váltak. A rendszertelenségük pedig nagymértékben aláássa annak valószínűségét, hogy a keretrendszer egy állandó regionális emberi jogi mechanizmussá fejlődjön, ahogy az Európában az EBESZ esetében történt.

A *Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Ázsiai–Csendes-óceáni Fóruma* (APF) az ausztrál, az indiai, az indonéz és az új-zélandi nemzeti emberi jogi bizottságok 1996-os konferenciájából nőtte ki magát. Jelenleg 24 tagállama van, a csatlakozás kritériumai megegyeznek az ENSZ Párizsi Alapelveivel. Az APF eredeti célja az emberi jogok terjesztésében és védelmében sarokkönek tekintett nemzeti emberi jogi bizottságok létrehozásának és megerősítésének támogatása volt. Ennek érdekében a fórum többek között információcserét, jogi tanácsadást és képzéseket nyújt a tagoknak. Azonban ezen fórum regionális emberi jogi mechanizmussá válásának kilátásai sem szükségképpen biztatóak. A fórum ugyanis nem kormányközi intézmény, a nemzeti bizottságok pedig nem kapnak olyan felhatalmazást saját kormányaiktól, amely az adott állam szuverenitását korlátozó döntésekre jogosítaná fel őket. A nemzeti emberi jogi bizottságok alapján létrejövő regionális emberi jogi mechanizmus fejlődése tehát szintén inkább ambiciózus ötlet, mintsem könnyen realizálható terv, mivel az ázsiai–csendes-óceáni térségben egyszerűen hiányzik a folyamat sikeréhez elengedhetetlen szilárd, időtálló és közös politikai akarat.

Egy regionális együttműködés ugyanis olyan közös társadalmi-politikai érdekekre és hasonló kulturális örökségre épül, amelyek ritkák Ázsiában. A nyelvek, a vallások, a politikai rendszerek, az etnikai összetételek változatossága, az ellentétes nemzeti emlékek és a rivalizáló gazdasági teljesítmények hathatósan akadályozzák az államok kölcsönös érdekein alapuló együttműködéséhez szükséges politikai akarat kialakulását és artikulációját.

Mindemellett Ázsia nem rendelkezik a kollektív konfliktuskezelés tapasztalatával sem. Számos politikai vezető elsődleges prioritása a politikai stabilitás állami ellenőrzés révén történő fenntartása, ekképpen az emberi jogok kérdésköre alább rangsorolódik a teendő/problémák listáján. További akadályok lehetnek:

- 1) az emberi jogi diskurzus visszautasítása;
- 2) a munkavállalók jogainak feláldozása a gyorsabb gazdasági fejlődés érdekében;
- 3) egy patriarchális társadalmi struktúra, amely az egyéni jogok fölé értékeli az állam és a közösség iránti hűséget; valamint
- 4) a kulturális relativizmus és az ázsiai értékek kiemelt hangsúlyozása.²⁵

A földrajzi közelség önmagában nem garantálja az államok közötti koalícióképződést. Ezért az érdekközösség beérésének időben célszerű megelőznie a strukturális keretek kidolgozásának folyamatát, hogy azok érdemi tartalommal legyenek berendezhetők. Erre a délkelet-ázsiai mechanizmusképződés is példa.

III.2. AZ EMBERI JOGOK MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA DÉLKELET-ÁZSIÁBAN - ATTITÚDVÁLTÁS AZEZREDFORDULÓN

A délkelet-ázsiai államok a hidegháborút követően vették komolyan fontolóra egy regionális emberi jogi mechanizmus létrehozásának kérdését, amikor az ASEAN fő ismérvévé az expanzió vált a tagság bővítését és a funkcionális diverzifikációt illetően. Számos együttműködési mechanizmus ekkor került megalakításra az újonnan felmerülő kihívások kezelésének céljával, például az ASEAN Szabadkereskedelmi Övezet (1992), az ASEAN Regionális Fórum (1994) és az ASEAN+3 Fórum (1997). A földrajzi terjeszkedés keretében a szervezet tagjává vált Vietnam (1995), Laosz (1997), Mianmar/Burma (1997) és Kambodzsa (1999), mely államokra általánosságban az emberi jogok kevésbé kedvező helyzete és negatív megítélése volt jellemző. A funkcionális diverzifikáció a 2003-as Bali csúcson megfogalmazott hárompilléres integrációban érhető leginkább tetten, mely szerint az ASEAN gazdasági, védelmi és szociokulturális közösség.²⁶

Az ASEAN alapító államai (Indonézia, Thaiföld, Malajzia, Szingapúr és a Fülöp-szigetek) első csúcstalálkozójukat 1976-ban tartották válaszul a kommunista győzelmekre az Indokínai-félszigeten. Az ekkor elfogadott ASEAN Concord deklarációja a tagállamok egyik fő célkitűzéseként jelöli meg az emberek életszínvonalának emelését és a társadalmi igazságosság előmozdítását, ám ezen elvek nem az egyének jogainak

²⁵ KIM 2007: 60.

²⁶ „The Declaration of ASEAN Concord II, Bali, Indonesia, 7 October 2003.” 2003.

nézőpontjából, hanem az antikolonializmus perspektívájából értelmezendők.²⁷ A Délkelet-Ázsiai Barátsági és Együtműködési Szerződés (TAC) és az ASEAN alapelvei sem tartalmaznak kitételeket az egyéni jogokra vonatkozóan; a szuverenitás és a függetlenség elvei élveznek prioritást. Szem előtt tartva közelmúltbeli függetlenedésüket a (vélt vagy valós) kommunista felforgatás vagy invázió veszélyét, az ASEAN tagországok a kambodzsai népirtás kapcsán nem a vörös khmerek jogsértései, hanem a vietnámi beavatkozás kapcsán fejezték ki aggodalmukat.²⁸

Az ASEAN emberi jogokkal kapcsolatos közömbössége az 1980-as években sem változott. Az ASEAN miniszteri találkozók éves közös nyilatkozataiban 1991-ben jelenik meg először az emberi jogok kifejezés.²⁹ Az 1990-es években mindazonáltal egyfajta konszenzus jött létre a tagállamok között az emberi jogok megítélését illetően, jóllehet az egységes politika reakció volt, nem pedig endogén kezdeményezés. Az egységesülés számos közös állásfoglalásban és nyilatkozatban megmutatkozik, noha azok hiányolják az uniformitást és az emberi jogok egyértelműen pozitív megközelítését. Az 1992-es jakartai nyilatkozat például megerősítette az ASEAN álláspontját, miszerint az emberi jogok délkelet-ázsiai helyzete összetett kérdés a térség kulturális, vallási, történelmi és értékrendbeli sokszínűsége, illetve fejlettségbeli eltérései miatt.³⁰ Az 1993-as szingapúri miniszteri csúcspontos nyilatkozatában pedig szerepel a vállalás, hogy a tagállamok összehangolják az emberi jogi megközelítéseiket, valamint aktívan részt vesznek és hozzájárulnak az emberi jogok alkalmazásához, előmozdításához és védelméhez.³¹

Az ASEAN kormányok álláspontjának konszolidációja egyes elemzők szerint ironikus módon az 1993-as bécsi Emberi Jogi Világkonferencia előzményeként tartott regionális emberi jogi konferenciák és a Világkonferenciával szembeni ellenérzéseik folyamánya. Geoffrey Robinson szerint a délkelet-ázsiai kormányok Bécsben együttesen ellenezték az ENSZ emberi jogi intézményei pozíciójának javítását vagy erősítését, továbbá kifejezetten tiltakoztak az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa tisztség létrehozása, illetve az Amnesty International és a Human Rights Watch tevékenysége ellen.³² A Világkonferencia jelentette közös fellépési lehetőség mellett az egységet elősegítette a kereskedelmi szankciók és a segélyek feltételhez kötése nyugati gyakorlatának kollektív

²⁷ „The Declaration of ASEAN Concord, Bali, Indonesia, 24 February 1976.” 1976.

²⁸ WAIN 1997.

²⁹ YUNG-MING 2011: 397.

³⁰ MCCARTHY 2009: 160.

³¹ „ASEAN, Joint Communiqué, 26th ASEAN Ministerial Meeting, Singapore, July 23–24, 1993.” 1993.

³² ROBINSON 1996.

visszautasítása is, amely az érdekazonosság révén terelte közös álláspontra a tagállamokat. Ugyanakkor az 1980-as és 1990-es évek politikai tapasztalata is minden bizonnyal hozzájárult az álláspontok közeledéséhez, a gazdasági sikerükkel párhuzamosan az ENSZ-ben ekkortól együttesen fellépő délkelet-ázsiai államok ugyanis jelentősebb erőt képviseltek, és hatékonyabban fejthettek ki ellenállást a nyugati emberi jogi nyomásgyakorlással szemben.³³

Az ASEAN kormányzatok emberi jogi politikájának az 1990-es években megjelenő közös vonása tehát az ENSZ befolyásának korlátozására irányult és a nyugatellenességre korlátozódott. Az ASEAN ilyen típusú egységes fellépésére további példa az ENSZ Második Ázsiai-Csendes-óceáni Emberi Jogi Konferenciája 1993-ban, az El-Nem Kötelezettek Mozgalmának 1993-as és 1995-ös csúcstalálkozója, az ASEAN miniszteri találkozója, valamint az emberi jogok „univerzális természetét” elismerő és egyúttal azt relativizáló Bangkoki Nyilatkozat (1993) kibocsátása is.³⁴

A Bangkoki Nyilatkozat első cikkelyében az ázsiai államok megerősítik elkötelezettségüket az Egyetemes Nyilatkozat elvei mellett, és a preambulumban a közös standardokra épülő emberi jogi oktatás fontosságát is hangsúlyozzák a lakosságok tudatosabbá tételének érdekében. Ugyanakkor a deklaráció majdnem egynegyede a nyugati emberi jogi politika elleni közvetlen és tételes támadás a nemzeti szuverenitásra, a belügyekbe való kölcsönös be nem avatkozásra, és az emberi jogok környezetfüggő értelmezési és értékelési igényére hivatkozva. Következésképp a Nyilatkozat többek között hangsúlyozza az ENSZ demokratizálásának szükségességét, az emberi jogok realizálása megközelítésének ellentmondás-mentességét, továbbá az emberi jogok átpolitizálásának és alkalmazásuk kettős mércével mérlegelt megítélésének az elvetését.³⁵

Elméleti szemszögből a Bangkoki Nyilatkozat megfogalmazásának kettőssége alternatív cselekvési szabályként is értelmezhető az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához képest. Ahogy az akkori thai miniszterelnök, Chuan Leekpai fogalmazott:

³³ MCCARTHY 2009: 158.

³⁴ MAUZY 1997: 220.

³⁵ A nyugatellenes álláspont ma is tetten érhető a különösen Szingapúr, Malajzia, Thaiföld és Brunei által a különböző ENSZ emberi jogi egyezményekhez csatolt fenntartásokhoz való ragaszkodásban.

„természetes, hogy az alapvető emberi jogok alkalmazásának megközelítései a társadalmi-gazdasági, a történelmi és a kulturális hátterek és feltételek szerint változnak. Az emberi jogok egyetemességének előmozdítása hatékonyabb lenne, ha az ilyen különbségek egyértelmű elismerésre kerülnének. Az emberi jogok változásainak elsősorban belülről kell eredniük, nem pedig külső kényszerből. Emellett ha békések és fenntarthatóak akarnak lenni, az emberi jogoknak saját tempójukban kell fejlődniük.”³⁶

A fenti kijelentés, miszerint az emberi jogok megközelítése kontextusfüggő, összeegyeztethetőnek tűnik a természetjog rugalmasságával, ám a túlzott flexibilitás elfogadása alapvető különbségeket teremtene a Bangkoki Deklaráció és az Egyetemes Nyilatkozat között. Különbségeket, amelyek a kelet és nyugat közötti gazdasági és kulturális differenciákra hivatkozva a természetjog nem képes megfelelően igazolni. A cselekvési szabályok jelentős változékonyságának elfogadása így mögöttes politikai programok ürügyévé válhatna.³⁷ Mindazonáltal ahogy Stephen McCarthy megjegyzi, a Bangkoki Nyilatkozat a közös standardokon nyugvó emberi jogi oktatás – mint kulturális eszköz a közös normák érvényesítésére – fontosságának elismerésével megteremtette a lehetőséget az emberi jogok terén tett aktusok körültekintő kivitelezésére. Az oktatás így a jogi érvényesítés kulturális helyettesítőjévé válik, amely értelemben meghaladhatja az emberi jogok egyetemes elképzeléseinek kidolgozása és kodifikálása során felmerülő alapvető problémát, a kulturális ellentmondások és viták által elkerülhetetlenül megfertőzött interpretációkat.³⁸

Nyugati perspektívából szemlélve pozitív változás az emberi jogok promotálásának és védelmének délkelet-ázsiai kormányzati megítélésében és kezelésében az ezredfordulótól figyelhető meg, több tényező következtében. Az 1990-es évek közepétől az ASEAN és tagországi számos kudarcot éltek át. Emberi jogi szempontból az egyik legjelentősebb sokk az ázsiai pénzügyi válság volt, amely hiteltelenné tette a korábban bevett, ázsiai értékekre hivatkozó emberi jogi retorikát, illetve több államban rendszerváltásokhoz vezetett. A legtöbb délkelet-ázsiai országban az ezredfordulótól megnőtt a társadalmak politikai aktivitása és a civil csoportosulások belpolitikai befolyása. Különösképpen Indonéziában és a Fülöp-szigeteken váltak a nem kormányzati szervezetek a demokrácia és az emberi jogok hangos szószólóivá; a belföldi

³⁶ LEEKPAI 1993.

³⁷ MCCARTHY 2009: 160.

³⁸ MCCARTHY 2009: 163.

politikai liberalizációk következtében pedig a demokratikus normák diffúziója a regionális politikai napirendre is módosító hatással volt. A térség politikai döntéshozatali struktúrája is megváltozott, mivel a legtöbb tagállam belátta, hogy a szervezetnek szabályalapúvá és reaktív helyett kezdeményezővé kell válnia a fennmaradáshoz és a céljai eléréséhez.

Egy másik jelentékeny tényező Mianmar/Burma 1997-es taggá válása a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetségében. A mianmari junta által elkövetett emberi jogi jogsértések ugyanis ártottak az egész szervezet megítélésének egyúttal folyamatos nemzetközi nyomás alá helyezték azt, olykor erős megfogalmazású ajánlások és nyilatkozatok kibocsátására késztetve. Ezek a megnyilatkozások meglehetősen továbbra is reaktív lépések voltak, amelyek a kárenyhítést célozták a szervezet nemzetközi reputációjának romlását illetően, ám Mianmar/Burma tagsága ettől függetlenül is állandó napirendi ponttá tette az emberi jogok ügyét. Tekintélye helyreállításának szándéka illetően az egyik fő motiváció, amiért az ASEAN nyitottá vált a demokrácia és az emberi jogok eszméinek nyílt megvitatására.

III.3. A DÉLKELET-ÁZSIAI REGIONÁLIS EMBERI JOGI MECHANIZMUS LÉTREHOZÁSA

A regionális integráció megvalósításának céljával számos akciótervet dolgoztak ki az 1990-es évek óta. Az AICHR szempontjából a legfontosabbak a Hanoi Akcióterv (HAP), a Vientiane-i Akcióterv (VAP), és az ASEAN Közösség Ütemterve (2009).³⁹

Az 1998-ban elfogadott HAP alapvetően a gazdasági integrációra irányuló projekt volt, amely tíz főbb kezdeményezést tartalmazott. Az emberi jogokat a pénzügyi és gazdasági válság társadalmi hatásaira adott vészhelyzeti intézkedések közé sorolták, a dokumentum megerősítette a nők és gyermekek jogvédelmének szükségességét, illetve megkövetelte a tagállamoktól az emberi jogi információcsere megerősítését.

A HAP-ot felváltó 2004-ben indított Vientiane-i Akciótervben az emberi jogok már a politikai fejlődés kritikus elemeiként szerepelnek, az ASEAN Biztonsági Közösség pillérének belül, valamint a terv egy listát is tartalmazott az emberi jogi programterületekről:

³⁹ YUNG-MING 2011: 398.

- (1) a nők és gyermekek jogainak előmozdításáról és védelmével megbízott bizottság felállítása;
- (2) migráns munkavállalók jogainak védelme;
- (3) az emberi jogi oktatás és a közvélemény tudatosságának előmozdítása;
- (4) a már felállt nemzeti emberi jogi intézmények hálózatba szervezése.

A VAP-ot 2009-től felváltó Ütemterv elődjéhez képest legfontosabb újdonsága egy az ASEAN Alapokmányban (2007) előírányzott emberi jogi mechanizmus év vége előtt történő felállításának elhatározása volt. Az ASEAN Alapokmányba a mechanizmus terve csak egy annak működési gátját is jelentő kompromisszum árán kerülhetett bele: Mianmar, Vietnam, Laosz és Kambodzsa tiltakozó vagy hezitáló álláspontjukat a többségi döntéshozatali eljárás bevezetésének elvetéséért cserében adták fel.⁴⁰

Az ASEAN a tervezetek mellett konkrét intézkedéseket is hozott. A 21. század első évtizedében a szervezet például négy deklarációt is elfogadott a nők és gyermekek jogai, illetve az emberkereskedelem tárgyköreiben, szemben a szervezet első 25 évében kiadott egyetlen egy deklarációval. Ezek nem rendelkeznek kötelező jogi erővel, és nem szavatolják az emberi jogi párbeszéd minőségét, de a tagállamok arra való komoly hajlandóságát bizonyítják.

Az emberi jogok növekvő elismertsége nem jelentette azonban egy regionális védelmi mechanizmus felállításának támogatását is. Arra csak a szervezet strukturális változásai teremtettek érdemi lehetőséget. Ellentétben más regionális emberi jogi mechanizmusokkal az AICHR hatásköre az ASEAN Alapokmányából (14. cikkely) származik nem pedig egy emberi jogi egyezményből.⁴¹ Jóllehet az AICHR az ASEAN „átfogó emberi jogi intézménye”, a szervezeti struktúrában a Külügyminiszteri Értekezlet (AMM) alá van rendelve és konzultatív jogkörrel bír. Önálló működését az is korlátozza, hogy az az ASEAN Közösség szerves részeként definiálják.

⁴⁰ MOGATO 2007.

⁴¹ Az AICHR konzultatív, kormányközi testületként alakult meg 2009-ben, az emberi jogok regionális promóciójához és védelméhez kapcsolódó 14 mandátummal és funkcióval. 10 taggal bír, akiket a tagállamok jelölnek 3 éves, egyszer megújítható mandátummal. A Bizottság elnöke az ASEAN soros elnöki tiszttét betöltő tagállam képviselője. Évente legalább kétszer, átlagosan hatszor ülésezik, döntéshozatala konzultációra és konszenzusra épül. A Bizottság évente jelentést tesz az ASEAN Külügyminiszteri Értekezletnek. A civil szervezetekkel való kapcsolattartás az AICHR a civil társadalmi szervezetekkel fenntartott kapcsolatairól szóló, az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának (ECOSOC) NGO-k számára kidolgozott irányelvei alapján 2015-ben elfogadott iránymutatásai szerint történik. A 2014-es bangkoki regionális emberi jogi mechanizmusokkal foglalkozó workshop kivételével az AICHR nem tart fent rendszeres kooperációt más regionális emberi jogi mechanizmusokkal, ám az ENSZ számos szakosított szervével és ügynökségével igen.

III.4. AZ AICHR EVOLÚCIÓJÁNAK MAGYARÁZATA

Az AICHR létrejöttének fentebb bemutatott nehézkes folyamata és a Bizottság „fogatlan tigris” állapota⁴² is magyarázatra szoruló körülmények. Erre a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek főbb iskolái világos irányokat kínálnak. Az alábbiakban röviden ezen megközelítések alapján kerülnek rövid összegzésre a hegemon szerepe (realizmus), a belföldi politikai berendezkedés és érdekek (liberalizmus), az intézményi örökség (institucionalizmus) és az emberi jogi normák délkelet-ázsiai erősségének (konstruktivizmus) aspektusai.

Az ASEAN emberi jogok irányában megfigyelhető attitűdváltása következhetne a nagyhatalmi nyomásgyakorlásból. Az Egyesült Államok külpolitikájában az 1970-es évektől egyre jelentősebb szerepet játszottak az emberi jogi megfontolások. A hidegháború vége megnövelte a demokrácia és az emberi jogok legitimitását és vonzerejét, az USA hegemónná vált, a Clinton-adminisztrációk pedig kifejezett prioritást helyeztek terjesztésükre.⁴³ Ugyanakkor még ha a realista logikából következik is a kapcsolat, erőltetett az elképzelés, hogy Washington aktívan részt vegyen egy olyan regionális emberi jogi mechanizmus kialakításában, amelynek maga nem részese és stratégiai érdekei érvényesítését érdemben nem segíti elő. Az Egyesült Államok emberi jogi aggodalmi a térség jogsértéseit (elsősorban Mianmarban/Burmában) célozták, nem pedig egy védelmi mechanizmus létrehozását.⁴⁴ Ráadásul az AICHR létrehozásáról szóló ASEAN-tárgyalások jórészt a szeptember 11-i terrortámadásokat követő, az emberi jogok szerepét az amerikai külpolitikában drasztikusan leértékelő Bush- kormányzatok alatt zajlottak. Amerika a terrorizmus és iszlám fundamentalizmus elleni háború keretében szoros biztonsági és katonai kapcsolatok kialakítására törekedett a délkelet-ázsiai országokkal, ahol a súlyos emberi jogi jogsértéseket elsősorban jellemzően a rendőri és katonai erők követik el. Ezért nehezen elképzelhető, hogy Washington akárcsak a háttérben is, de erős nyomást fejtett volna ki egy emberi jogi mechanizmus létesítése érdekében.

Regionális szinten azonban tetten érhető a realista logika érvényesülése, Indonézia szerepének vizsgálatakor. Indonézia a kezdetektől (szektorálisan) domináns

⁴² FULLER 2009.

⁴³ WALT 2000.

⁴⁴ YUNG-MING 2011: 402.

tagállama volt az ASEAN-nak. A Suharto-rezsim összeomlásával (1998) ezt a funkcióját Jakarta elveszítette, de befolyása azóta alapvetően helyreállt. A vezető szerep visszaszerzésére is egyértelműen törekszik, miközben az indonéz emberi jogi attitűd gyökeresen megváltozott a demokratizálódás következtében. Az indonéz nemzetiemberi jogi bizottság például a fejlődő világban szokatlan módon nyomozati jogkört kapott, és Indonézia 2006-ben mindkét ENSZ Egyezségokmányt ratifikálta. Az ASEAN tekintetében az emberi jogi mechanizmus kidolgozása során – függetlenül az elfogadott dokumentumok végleges tartalmától – Jakarta következetesen egy erős emberi jogi rendszer jellegzetességeinek érvényesítése mellett állt ki, így az AICHR felállításában nélkülözhetetlen ösztönző és támogató szerepe volt.

Az intézményi örökség perspektívája jól hasznosítható a délkelet-ázsiai emberi jogi rezsim formálódásának vizsgálatához, hiszen a folyamat, akárcsak más régiókban, szorosan kötődik a regionális szervezethez. A szervezet alapelveit, döntéshozatali mechanizmusát és a tagállamok érintkezési szabályait összefoglalóan az ASEAN Eljárásmód kifejezéssel szokták illetni. Az ASEAN Eljárásmód alapvetően egy konfrontációkerülő megközelítést jelöl: a tagállamok intenzív (háttér)konzultációk révén mindig konszenzusra törekszenek. Nem többségi döntéshozatala zajlik, ezért ellentmondásos tartalmú javaslatok elfogadása valószínűtlen.⁴⁵ Szervezeti szempontból az ASEAN Eljárásmód a minimalizmus felé predesztinál, mivel az alapító elitek úgy gondolták, hogy az informális alkudozás és a személyes kapcsolattartás az államférfiak között, hatékonyabb a bürokratikus működésnél. Az ASEAN Titkárságot például még napjainkban sem lehet jelentékeny szervnek nevezni.

Az interakció közös elvei és mintái kétségtelenül mélyrehatóan, de döntően negatívan befolyásolták és befolyásolják az AICHR fejlődését. Az ASEAN normatív elveit – a legfőbbek: a függetlenség, a szuverenitás és a területi integritás kölcsönöstitészetben tartása; a nemzeti önrendelkezés; és a belügyekbe avatkozás tilalma – a regionális rivalizálás, az antikolonializmus és a hidegháború jelenségei ellen tervezték, mivel a szervezet eredeti célja a tagállamok stabilitásának biztosítása volt. Ebben az összefüggésben azonban az ASEAN Eljárásmód változtatási kísérleteknek ellenálló normatív szerkezete komoly akadálya az egyetemes emberi jogi normák diffúziójának. Ezek az elvek ugyanis vitán felül állnak és nem érdemtelenül: a vesztfáliai államberendezkedés délkelet-ázsiai meghonosításában, illetve a tagállamok

⁴⁵ COLLINS 2000: 115.

világpolitikai státuszának megerősítésében a rájuk alapozott regionális szervezet egyértelműen célt ért.

A konszenzusalapú döntéshozatali mechanizmus szintén kedvezőtlen az emberi jogok terjedésére nézve, mivel szükségképpen kompromisszumhoz vezet. Olyan kompromisszumhoz, amely az ellenzéki vagy kisebbségi álláspontot is figyelembe kell vegye. Az AICHR-t kezdeményező Indonézia, Malajzia és Fülöp-szigetek elszántsága így támadási felületet kínál az 1990-es években taggá váló, más álláspontokat képviselő államoknak, melyet azok ki is használnak.

Az ASEAN struktúrája mindazonáltal kevésbé akadályozó tényező, annál is inkább, mivel az elmúlt szűk három évtizedben a szervezet intézményesülésének és kodifikációjának folyamatában jelentős előrelépések történtek. Magának az ASEAN Alapokmányának és az új szerveknek, köztük az AICHR-nek a felállítása is bizonyíték erre.⁴⁶ Hiszen az AICHR nem várt módon vált az első regionális emberi jogi védelmi mechanizmussá Ázsiában, kihasználva a katalizátor szerepet is betöltő strukturális változások teremtette lehetőséget.

A belföldi politikai berendezkedések és a regionális emberi jogi mechanizmus közötti, Moravcsik által kimutatott összefüggés érvényes lehet Délkelet-Ázsiában is?⁴⁷ A térség politikai berendezkedések szempontjából nagyon heterogén, továbbá a demokratizálódás és liberalizálódás tendenciája nem általános és nem egyirányú folyamat a térségben. A liberális demokrácia követelményeit mindazonáltal egy ASEAN-tagország nem teljesíti, így az ok-okozati összefüggés a demokratizálódás és a regionális emberi jogi intézmény között objektíven nem vizsgálható a régióban. Ehhez hozzátartozik, hogy a demokratizálódás délkelet-ázsiai hullámai időben nem estek egybe az AICHR formálódásának kritikus időszakaival, sőt a 2007-es külügyminiszteri csúcsra egy évvel a thaiföldi katonai puccs után és három héttel a buddhista szerzetesek által vezetett mianmari tüntetések vérbefojtását követően került sor. Ennélfogva valószínűbb, hogy az AICHR fejlődésének katalizátora a már említett jó reputációra való törekvés, nem pedig a demokratizálódás volt.⁴⁸

⁴⁶ "Summary of Proceedings" 2001.

⁴⁷ Moravcsik szerint az európai tapasztalatokból kiindulva kevés empirikus bizonyíték van arra, hogy pozitív korreláció áll fenn a kötelező erejű nemzetközi rezsimek (például emberi jogi rezsimek) kormányzati támogatottsága és a demokratikus berendezkedés időtartama és állóképessége között, amit a realista és az idealista elméletek feltételeznek. Ehelyett a demokrácia stabilitása és az emberi jogi kötelezettségvállalások iránti elköteleződés közötti reláció egy fordított U alakú görbét ír le, ahogy azt a köztársasági liberalizmus irányozza elő. MORAVCSIK 2000: 232.

⁴⁸ YUNG-MING 2011: 406–407.

A konstruktivista nézőpont – azaz hogy egy regionális emberi jogi rendszer evolúciójának folyamata arányban van a normák regionális elfogadottságának szintjével – felvétele ahhoz a feltételezéshez vezet, hogy az AICHR az emberi jogok délkelet-ázsiai szerves meghonosodását jelzi. Ortuoste érvelése szerint az elmúlt két évtizedben az ASEAN az állami alapú látásmódjáról a társadalomra alapozott nézet felé fordult. A két nézet közötti ellentét pedig párhuzamba állítható a szuverenitás etatista és az emberi jogok individualista perspektívái közötti „versennyel”.⁴⁹ A Bizottság eddigi működése alapján a normatív elmozdulás jelentős befolyásgyakorlása erősen kérdéses. A társadalomközpontú nézet hatása érzékelhető, de a legjobb esetben is csupán mérsékelt. Ezen felül a normatív elmozdulás nem lineáris irányú, egyes időszakok a habozás jegyében telnek, a nemzeti és transznacionális emberi jogi NGO-k és hálózataik befolyását pedig az államok viszonylag hatékonyan tudják a közömbösség bevett taktikájával csillapítani. Összességében az emberi jogok alárendelése a szuverenitásnak érdemben nem módosult. Akárcsak az ASEAN azon álláspontja sem, hogy a civil társadalom vagy a nem kormányzati szervezetek véleményét személyes kapcsolattartás formájában kell becsatornázni az intézményi jogkörök bővítése helyett.

Az AICHR elhúzódó evolúciója és funkcionális korlátai összességében hűen tükrözik az emberi jogok délkelet-ázsiai kontextusban történő megvitatásának nehézségeit. Mindazonáltal az elemzés arra enged következtetni, hogy a négy bemutatott megközelítés közül a befolyás (realizmus) és az intézményi örökség (institucionalizmus) játszott döntő szerepet a mechanizmus formálódásában. Az ASEAN Eljárásmód intézményi jellemzői kedvezőtlen környezetet jelentenek az emberi jogi normák diffúziójának. A szervezet strukturális reformjai ugyanakkor lehetőséget teremtettek a civil szervezetek és progresszív tagállami kormányzatok számára a mechanizmus megvalósítására. A mechanizmus függetlenségének és végrehajtási képességnek hiánya szembeötlő, de a jövőbeli evolúció szemszögéből nézve kiindulási alapként szolgálhat.

⁴⁹ ORTUOSTE 2008.

IV. KONKLÚZIÓ

A nemzetközi jog térnyerésével a 20. század második felétől óriási lendületet kapott az emberi jogok eszméjének és védelmének nemzetköziesedése és univerzalizálódása. Az emberi jogok fogalma a kezdetektől utal erre az igényre, noha az elméleti pluralizmust ez nem korlátozza. Az emberi jogok globális létjogosultságának kérdését övező konszenzushiány nem csak a támogatók és ellenzők tábora között mutatkozik meg, hanem magukon az univerzalista és a relativista csoportokon belül is széles skálán mozog a megközelítések megalapozottsága és az érvek minősége tekintetében is.

A tanulmány első fele az univerzalista csoport egyes szemléleteinek bemutatására összpontosítva törekedett feltárni a projekt a nyugaton túlmutató, Ázsiában és Délkelet-Ázsiában is relevanciát teremtő elméleti alapjait. Hiszen az emberi jogok eszméje világszerte tematizáló vagy érdekleges elem a kortárs politikai és társadalmi párbeszédekben, illetve vitákban. Ez azonban elsősorban kevésbé az elméletek meggyőzőereje, illetve az anyagi vagy kulturális tekintetben nemzetközileg relatíve meghatározó nyugati hatalmak és az általuk relatíve dominált kormányközi szervezetek ráhatása vagy nyomásgyakorlása következményének tekinthető, mintsem azon tényezőnek, hogy a legtöbb országban – így a délkelet-ázsiai államokban is – az emberi jogok korrelálnak az egyének és a csoportosulások legfontosabb társadalmi, gazdasági és politikai törekvéseivel.

Ebből kiindulva azon emberi jogi szemléletet értékelhető preferálásra érdemesnek, amely szerint azok elméleti és gyakorlati szinten is alapvetően összeegyeztethetők a pluralizmussal és diverzitással. Annak hogy ez távolról sem axióma, nem kis mértékben az lehet az oka, hogy az emberi jogok univerzalitásának dichotóm bemutatása az emberi jogok morális és metafizikai státuszát teszi a diskurzus alapjává, elterelve a figyelmet arról, hogy az emberi jogok legitimitását valójában nem egy feltételezett ontológiai egyetemességben, hanem az elnyomás és önkényfelszámolásának globális vonzerőt kifejtő potenciáljában kellene tételezni. A potenciál és a megvalósítás közötti különbség pedig normatív és elméleti alapul szolgálhat az emberi jogok szükségszerűen folyamatos újradefiniálásához. Ezért az univerzalizmus és relativizmus terminológiájának és szemléletének elhagyása az elméleti előnyei mellett

tovább növelhetné az emberi jogi diskurzus színvonalát, valamint az emberi jogok inkluzivitását és politikai hatékonyságát.

Délkelet-Ázsiában 1993 és 1997 között különösen élénk vita folyt az emberi jogok egyetemességéről. A kormányzatok, a média és az értelmiség olykor hevesen érvelve foglalt állást többek között a konfuciánus vagy az iszlám hagyományokra hivatkozva az ázsiai értékek preferálása és „a kultúra az sors” megközelítés mellett.⁵⁰ Az ezredforduló óta azonban megfigyelhető egy vizsgálatra felettébb érdemes transzformáció. Míg sok elemző és emberi jogi aktivista a nemzetközi standardokkal való összevetés perspektívájából indokoltan elégedetlen a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége Emberi Jogi Kormányközi Bizottságának – mint ezen transzformáció fő eredményének – a kötelezettségvállalásait, a jogköreit és az emberi jogok előmozdításának és védelmének hatékonyságát illetően, az általa fémjelzett átalakulás kimenetele még nem végleges. Az ASEAN-országok polgárai egyre jobban tisztában vannak az emberi jogaikkal, még egyes tagállami kormányzati tisztségviselők is egyre kevésbé elzárkózóak és gyanakvóak.⁵¹ Az emberi jogok és modalitásainak ismerete és elfogadása tehát társadalmi helyzettől és kulturális-vallási közegetől függetlenül összességében egyértelműen javul a térségben, az attitűdök formálódása pedig folyamatos. A Bizottság létrejötte és fennmaradása, illetve a tagállami társadalmi dinamikák ennél fogva további lendületet adhatnak többek között a mechanizmus feladatmeghatározásának revíziójához, a kapcsolattartásai intézményesüléséhez, a tagállamoknak az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa egyetemes időszakos felülvizsgálatába (UPR) történő bekapcsolódásához, és a jogvédelmi funkciójának megerősítéséhez.

Budapest, 2018. június

⁵⁰ YUNG-MING 2011: 398.

⁵¹ HSIEN-LI 2011.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- „An Overview of Regional Human Rights Systems.” 2018. ENSZ Emberi Jogi Főbiztosi Hivatala Délkelet-Ázsiai Regionális Hivatalának honlapja. URL: <http://bangkok.ohchr.org/programme/regional-systems.aspx> (utolsó letöltés: 2018. május 16.) .
- „ASEAN, Joint Communique, 26th ASEAN Ministerial Meeting, Singapore, July 23–24, 1993.” 1993. Center for International Law, National University of Singapore honlapja. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/formidable/18/1993-26th-AMMJC.pdf> (utolsó leöltés: 2018. május 20.).
- BRYSK, ALISON. 2005. *Human Rights, Private Wrongs*. New York, Routledge.
- BURGERS, J. HERMAN. 1992. The Function of Human Rights as Individual and Collective Rights. In KAO, GRACE Y. *Human Rights in a Pluralist World*. London, Meckler Ltd.
- COLLINS, ALAN. 2000. *The Security Dilemmas of Southeast Asia*. New York, St. Martin's Press.
- DONNELLY, JACK. 1992. Human Rights, Individual Rights and Collective Rights. In BERTING, JAN (eds.). *Human Rights in a Pluralist World*. London, Mecker Ltd.
- DONNELLY, JACK. 2007. „The Relative Universality of Human Rights.” *Human Rights Quarterly*, 29/2, 281–306.
- FORSYTHE, DAVID. 2003. *Human Rights in International Relations*. Cambridge, Cambridge University Press.
- FULLER, THOMAS. 2009. „ASEAN Inaugurates Human Rights Commission,” *New York Times*, 2009. október 23. URL: <http://www.nytimes.com/2009/10/24/world/asia/24asean.html> (utolsó letöltés: 2018. május 10.).
- GOODHART, MICHAEL. 2008. „Neither Relative nor Universal: A Response to Donnelly.” *Human Rights Quarterly*, 30/2008, 183–193.
- HAVEL, VACLAV. é.n. „Emberi jogi idézetek.” Universal Peace Federation honlapja, 2008. december 4. URL: <http://www.upf.org/article/1295-human-rights-quotes> (utolsó letöltés: 2018. május 18.).
- HSIEN-LI, TAN. 2011. *The ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights. Institutionalising Human Rights in Southeast Asia*. New York, Cambridge University Press.
- KIM, JINA. 2007. „Development of Regional Human Rights Regime: Prospects for and Implications to Asia.” In YOKOTA, YOZO. 2007. *The SLYFF 2007 Regional Forum Selected Papers on Human Rights and Creative Leadership*. Tokyo, Tokyo Foundation.
- KONDOROSI, FERENC. 2016. „Emberi jogok és kultúrák.” *Eszmélet*, 28/109, 26–41.
- LEARY, VIRGINIA A. 1990. „The Asian Region and the International Human Rights Movement.” In WELCH, CLAUDE E. – LEARY, V. (eds.). *Asian Perspectives on Human Rights*. Boulder, Westview Press.
- LEEKPAI, CHUAN. 1993. „Opening Statement - Regional Meeting for Asia, United Nations World Conference on Human Rights.” Bangkok, Thaiföld, 1993. március 29. – április 2.
- MAUZY, DIANE. 1997. „The Human Rights and 'Asian Values' Debate in South East Asia: Trying to Clarify the Key Issues.” *Pacific Review*, 10/2, 210–236.
- MCCARTHY, STEPHEN. 2009. „Chartering a New Direction? Burma and the Evolution of Human Rights in ASEAN.” *Asian Affairs: An American Review*, 36/3, 157–175.

- MOGATO, MANNY. 2007. „Myanmar Withdraws Objections to SE Asia Rights Body,” *Reuters*, 2007. július 30. URL: <http://www.reuters.com/article/2007/07/30/us-asean-idUSSP28331120070730> (utolsó letöltés: 2018. május 10.).
- MORAVCSIK, ANDREW. 2000. „The Origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe.” *International Organization*, 54/2, 217–252.
- ORTUOSTE, MARIA CONSUELO. 2008. „Whose Rights, Whose Community? The Debate Over a Regional Human Rights Mechanism in ASEAN.” Előadás az Annual ISA Convention-re, San Francisco, 2008. március 26-án.
- POLLIS, ADAMANTIA. 1998. „Towards a New Universalism; Reconstruction and Dialogue.” *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 1998/1, 5–23.
- RENTELN, ALISON DUNDES. 1988. „Relativism and the Search for Human Rights.” *American Anthropologist*, New Series, 90/1, 56–72.
- ROBINSON, GEOFFREY. 1996. „Human Rights in Southeast Asia: Rhetoric and Reality,” In WURFEL, DAVID – BURTON, BRUCE (eds.). *Southeast Asia in the New World Order*. New York, St. Martin’s Press.
- „Summary of Proceedings - 1st Workshop on an ASEAN Regional Mechanism on Human Rights, Jakarta, July 5–6, 2001.” 2001. Munkacsoport az ASEAN Emberi Jogi Mechanizmusért csoport honlapja. URL: http://www.aseanhrmech.org/downloads/1st_Workshop_Jakarta_Summary.pdf (utolsó letöltés: 2018. május 14.).
- SZABÓ GÁBOR. 2008. A globalizáció emberi jogi kockázatai (PhD értekezés). Pécsi Tudományegyetem, 2008.
- TAKÁCS PÉTER. 2011. „Az emberi jogok jogelméleti kérdései.” Debreceni Egyetem, Jogi Kar, tansegédlet. URL: http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/tansegedletek/2011-12/2011-12-2/takcs_p_-_az_emberi_jogok_jogelmleti_krdsei_a_jogok.pdf (utolsó letöltés: 2018. május 13.).
- „The Declaration of ASEAN Concord II, Bali, Indonesia, 7 October 2003.” 2003. ASEAN honlapja. URL: <http://asean.org/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii-3/> (utolsó letöltés: 2018. május 12.).
- „The Declaration of ASEAN Concord, Bali, Indonesia, 24 February 1976.” 1976. ASEAN honlapja. URL: http://asean.org/?static_post=declaration-of-asean-concord-indonesia-24-february-1976 (utolsó letöltés: 2018. május 7.).
- „Vienna Declaration and Programme of Action. Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993.” 1993. ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának honlapja. URL: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx> (utolsó letöltés: 2018. május 28.).
- WAIN, BARRY. 1997. „ASEAN, China Secretly Colluded To Bolster Khmer Rouge Cause.” *The Wall Street Journal*, 1997. június 27. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB867352999986573000> (utolsó letöltés: 2018. május 14.).
- WALT, STEPHEN M. 2000. „Two Cheers for Clinton’s Foreign Policy.” *Foreign Affairs*, 2000. március 1. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2000-03-01/two-cheers-clintons-foreign-policy> (utolsó letöltés: 2018. május 10.).
- YUNG-MING, YEN. 2011. „The Formation of the ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights: A Protracted Journey.” *Journal of Human Rights*, 10/3, 393–413.

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politikatudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.